
YDINSULKU JA SUURVALTARAKENNE

Anne Eskelinen: Ydinsulkuneuvottelut ja suurvaltaliennytyt. Ydinsulkudiplomatia Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton aseidenriisuntapolitiikassa ja kansainvälisen järjestelmän kehitys. Acta Universitatis Tamperensis ser A vol 276. Tampereen yliopisto, Tampere 1989. 194 s.

Ydinaseiden vaikutusta kansainväliseen järjestelmään on pidetty vallankumouksellisena. Joukkotuhoase loi uudet käyttäytymismallit ja uuden valtarakenteen.

Ydinaseiden rooli on jatkuva haaste tutkimukselle. Se on ruokkinut alusta lähtien realistisia selitysteorioita, mutta ydinaseiden aikakauden kokemus on tarjonnut yhä enemmän perusteita myös liberaaleille malleille.

Yksi lähestymistapa ongelmaan on kysyä, minkälaista *valtaa* ydinaseet antavat omistajilleen.

Ydinaseet ovat voimankäytön välineitä, joiden avulla valtio voi ilmeisesti omaan apuun nojaten taata turvallisuutensa sääntelemättömässä järjestelmässä. Ydinasevarustelukilpailu pitää yllä turvallisuusdilemmaa tällaisessa järjestelmässä.

Toisaalta ydinasevalvonta on tuonut kansainväliseen järjestelmään turvallisuuspoliittista sääntelyä. Ydinaseet ovat tuoneet suurvaltojen voimankäyttöön käyttäytymissääntöjä, johdonmukaisena huipentumanaan Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton vuoden 1985 huippukokouksen lausuman, jonka mukaan ydinsotaa ei voi voittaa eikä sitä tule koskaan käydä.

Ydinaseiden omistuksen leviämisen estäminen eli ydinsulku on valtioiden suuren enemmistön keskuudessa hyväksytty normiksi, joka perustuu niiden yhteiseen etuun, ei pelkästään ydinasesuurvaltojen pyrkimyksiin. Ydinsulkusopimus oikeuttaa ydinaseomistukseen perustuvan hierarkian, jolle ulkopuolelle jääneet kynnysvaltiot muodostavat kuitenkin haasteen.

Anne Eskelisen väitöskirja ilmestyy otolliseen aikaan. Vaikka ydinaseiden aikakausi ei ole päättymässä, ydin-

asepolitiikka on idän—lännen vastakkainasettelun purkautuessa kokemassa tähän asti perusteellisinta muutosta. Ydinsulkusopimuksen alkuperäisen voimassaoloajan viimeinen viisivuotisjakso käynnistyy; jäsenmaiden on 1995 päätettävä sen jatkosta.

Eskelisen aiheena on Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton ydinsukupolitiikka, selitettynä kansainvälisen järjestelmän rakenteeseen kohdistuvana valtopolitiikkana ja tarkasteltuna ydinsulkusopimuksen syntyvaiheiden kautta.

Eskelinen ottaa teoreettisiksi apuvälineikseen joukon kansainvälisen järjestelmän valtarakennetta hallitsevana käsitteenä käyttäviä malleja. Hän selostaa aluksi, miten niiden mukaan ydinaseiden leviäminen vaikuttaisi kansainvälisen järjestelmän keskeisiin piirteisiin kuten sen vakauteen ja legitimiin.

Tämän jälkeen Eskelinen etsii empiirisesti Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton ydinsukustrategioiden tavoitteet käymällä läpi niiden kannanotot YK:n vuonna 1959 Irannin esityksestä hyväksytystä päätöslauselmasta ydinsulkusopimuksen allekirjoittamisen 1968. Dokumenttien avulla Eskelinen tutkii Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton linjanmuodostusta Geneven kahdeksantoista vallan aseidenriisuntakomiteassa 1965 lähtien, jolloin ne esittivät kokonaisedotuksensa ydinsulkusopimukseksi.

Lopuksi Eskelinen tarkastelee esiin piirtämiensä strategioiden yhtymäkohtia teorioihin ja arvioi järjestelmämallien hyödyllisyyttä kansainvälisen järjestelmän ilmiöiden tutkimukselle.

Tekijä on tutkimuksen molemmissa osissa perusteellinen ja osoittaa väitöskirjan mittaista lukeneisuutta. Esitystavassa on ongelmia, mutta eniten Eskelisen työssä askarruttavat sen tulokset. Ne ovat toisaalta yllätyksellömät ja toisaalta ne jäävät hajanaisiksi, vaille kärkeä. Ilmeisenä syynä on Eskelisen rakentama tutkimusasetelma.

Eskelisen työ ei ole tutkimus varsinaisesta ydinaseiden leviämisiongelman, niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat ydinaseiden kysyntään tai tarjontaan. Tämän tietoisien valinnan Eskelinen toteaa heti alkuun (s. 10): ydinsulkusopimuksen, ydinteknologian sääntelyn ja valvonnan tai kynnysvaltioiden tutkimuksen rinnalla suurvaltopoliittisten kytkentöjen esittely tarjoaa hänen mukaansa uuden näkökulman.

Näkökulma ei ole kuitenkaan uusi. Ydinsulkusopimuksen merkitys liennytyksen kynnysvaiheena ja strategisen asevalvonnan tienraivaajana on tuttu teema. Tehtävänasettelun seurauksena Eskelisen tutkimus hajautuu Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton suurvaltopolitiikan laajalaiseksi esittelyksi, joka kytkeytyy ydinsulkuteemaan ja pohjautuu ydinsulkuneuvottelujen tarjoamaan lähdeaineistoon.

Molempien suurvaltojen tavoitteet ydinsukupolitiikassa tähtäsivät Eskelisen tulosten mukaan niiden oman sotilasliittorakenteen sääntelyyn ja turvaamiseen sekä niiden keskinäisen ja yleisen voimatasapainon säilyttämiseen. Tältä pohjalta ne olivat valmiista hakeutumaan liennytykseen, asevalvontaan ja laajemminkin kansainvälisten suhteiden yhteishallintaan.

Jos lähtökohtana on ydinsukupolitiikan tutkiminen, Eskelisen työ tarjoaa näköharhan vaaran. Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton tavoitteet Saksan kysymyksessä ja muissa Euroopan turvallisuuskysymyksissä samoin kuin suhtautumisessa muihin ydinasevaltoihin heijastuivat niiden esiintymisessä ydinsulkuneuvotteluissa.

Monet näistä kysymyksistä eivät liittyneet ydinaseiden leviämisen ongelmaan sinänsä. Niitä ei ratkaistu ydinsulkusopimuksen osana, vaikka ne saattoivat asettaa sille reunaehdot. Tätä kautta ydinsukuratkaisu kiinnittyy suurvaltasuhteiden laajaan kenttään, ei välttämättä niin että ydinsukupolitiikka olisi sen kulmakivenä. Toisaalta Eskelinen asettaa kysymyksensä niin täsmenämättä ja rajaamatta (ks. väitöskirjan otsikko!), että kummankin suuntainen syysuhde käy tulokseksi.

Eskelisen työ on tästä syystä rikas kokoelma suurvaltojen toimintaohjelmia, mutta kytkentöjä esittäessään se sisältää turhan runsaasti samojen asioiden toistoa. Listan kärjessä on suurvaltojen kädenväntö Saksan liittotasavallan ydinaseettomuudesta, joka tulee tekstintulkintana esiin eri näkökulmista useaan kertaan.

Sekin on tavallaan näennäistulos ydinsulun vaikkakaan ei yleisen suurvaltopolitiikan kannalta. Neuvostoliitto pyrki sisällyttämään ydinaseettomuuteen myös ydinaseiden sijoittelukiellon ydinaseettoman maan alueelle. Se liittyi pyrkimykseen Yhdysvaltain taktisten ydinaseiden karkottamiseksi Euroopassa ja Naton heikentämiseksi. Ydinsulkusopimukseen tällainen ratkaisu ei ollut tulossa, mutta se jäi elämään varaumana Neuvostoliiton ydinaseettomille maille tarjoamissa ydinaseiden käyttämättömyystakuissa.

Hämmentävästi Eskelinen arvioi johtopäätöksissään lähestymistapansa ansioksi irrottautumisen järjestelmämalleista ja aiheen käsittelyn tekstintulkinnan avulla. Eskelinen ei nojakaan työtään yhteen järjestelmämalliin vaan käyttää niitä useita rinnakkain ja vertaillen tutkimusongelmansa aseteluun ja tulostensa analysointiin. Toisaalta muitakaan teoriavälineitä tutkimuksessa ei ole.

Kysymys on selvästi siitä, että Eskelinen tiedostaa ongelman: ydinsukuilmiön selittämisessä realistiset ja liberaalit teoriat menevät päällekkäin. Hän toteaa, että ilmiönä suurvaltojen ydinsukustrategiat hajauttivat valtopoliittiset järjestelmämallit ja avasivat näköalan suurvaltojen yhteistyöpolitiikkaan kansainvälistä järjestelmää luonnehtivana piirteenä.

Eskelinen hakeutuu hallintajärjestelmäteorian alueelle, jota hän pelkää sivuaa kysymyksenasettelussaan. Huomautus jää ilmaan, kun sekä tutkimusongelman käsitteily että tulosten analysointi toimii suurvaltopolitiikan perinteisten rakenteellisten käsitteiden varassa.

Regime-teorioiden analysointi, esimerkiksi International Organization-aikakauslehdessä käydyin laajan keskustelun valossa, olisi rikastuttanut näkökulmaa kansainvälisen järjestelmän luonteen muuttumiseen ydinaseduopolin vaikutuksesta.

Tutkimustehtävän rajaus ydinsulun sisäiseen problematiikkaan ja yhden organisoivan käsitteen tai mallin va-

linta olisi tarjonnut väylän toisenlaiseen — kenties kiinnostavampaan ja tuoreempaan — painotukseen, joka olisi tuonut esille ydinaseen erityisluonteen, sen järjestelmätason vaikutukset ja rajat suurvaltapolitiikan välineinä.

Eskelinen korostaa sotilasliittojen rakenteiden kestävyyttä ja keskeisyyttä suurvaltojen maailmankuvassa, mikä ei ole yllättävää kenenkään vielä vuosi sitten valmistuneessa tekstissä. Sattumalta Eskelisen työ tarjoaa silti hyvän perustan pohdittaessa ajankohtaista kysymystä: Kun sotilasliitot ovat purkautumassa tai muuttumassa, miten se vaikuttaa ydinsulkuun tai suurvaltojen ydinsulukupolitiikkaan?

Ydinsulku ylittää järjestelmäilmionä blokkirakenteen ja myös blokkien aikakauden, mutta sen selittäminen edellyttää — niinkuin Eskelinen toteaa — muutakin teoreettista perustaa kuin voimatasapainoon ja valtarakenteeseen keskittyvät järjestelmämallit.

KARI MÖTTÖLÄ